

Державні банки як інструмент протидії експансії іноземного капіталу в банківській системі України

У статті визначено обсяги експансії іноземного капіталу в банківську систему України та можливості державних банків як представників держави у банківському секторі протидіяти такій експансії. Наведено досвід зарубіжних країн стосовно присутності державних банків у їхніх банківських системах. Запропоновано нарощувати державну частку в банківській системі України як спосіб забезпечення фінансової безпеки держави.

Ключові слова: державний банк, Укрексімбанк, Ощадбанк, іноземний капітал, експансія іноземного капіталу, банківська система.

Постановка проблеми. Останніми роками серед науковців та практиків ведеться активний діалог стосовно питання присутності іноземного капіталу в банківській системі України, його впливу на банківську систему України та граничного порогу його присутності. У той час як велися суперечки стосовно даного питання, з'являлося все більше банків з іноземними власниками, і вже сьогодні вплив іноземного капіталу на вітчизняний банківський сектор став і справді загрозливим. Сьогодні близько 50% активів банківської системи України контролюється банками з іноземним капіталом. У таких умовах розраховувати на зростання частки національного капіталу за допомогою приватних інвесторів не доводиться. Єдиною можливою протидією зарубіжним банкам можуть стати державні банки. Саме тому на сьогоднішній день посилення присутності держави у банківській сфері є необхідною умовою подальшої стабільності та безпеки вітчизняного фінансового сектору. В першу чергу даний напрям має реалізовуватися шляхом розвитку державних банків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади експансії іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі широко досліджуються у вітчизняній літературі. Питанням позитивного та негативного впливу іноземного капіталу на вітчизняну банківську систему займалися такі вчені, як А. Гальчинський, О. Дзюблюк, В. Козюк, Ю. Пахомов, О. Плотніков, А. Поручник, Ю. Прозорова, М. Савлук, І. Сало, А. Єпіфанов, В. Стельмах.

У той самий час, враховуючи наукові досягнення вітчизняних вчених у питанні присутності іноземного капіталу в банківській системі України, недостатньо дослідженим залишається питання потенційних можливостей державних банків як фінансових установ, що забезпечують стабільність на ринку банківських послуг та підтримують регулятивні заходи уряду.

Метою статті є визначення можливості державних банків впливати на банківську систему України та протидіяти зростаючому впливу іноземного капіталу.

Викладення основного матеріалу. Протягом багатьох років неупинно зростала присутність іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі. Така тенденція

Оніщенко Валентина Василівна, аспірант кафедри менеджменту, Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України», м. Суми.

постійно супроводжувала дискусіями теоретиків та практиків банківської справи стосовно потенційних вигод та загроз для економіки України від такого стрімкого зростання впливу іноземного капіталу у фінансовому секторі держави. З 2005 року кількість іноземних банків у банківській системі України помітно зросла (табл. 1).

Таблиця 1 – Динаміка експансії іноземного капіталу в банківську систему України [1]

	01.01.2005	01.01.2006	01.01.2007	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011	01.04.2011
Кількість діючих банків	160	165	170	175	184	182	176	176
Кількість банків з іноземним капіталом	19	23	35	47	53	51	55	54
Кількість банків із 100% іноземним капіталом	7	9	13	17	17	18	20	20
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	9,6	19,5	27,6	35,0	36,7	35,8	40,6	41,5

Як можна помітити з даних, наведених у табл. 1, впродовж останніх років частка іноземного капіталу в сукупному статутному капіталі вітчизняних банків дуже збільшилася від 9,6% до 41,5%. Крім того, експерти прогнозують і подальше зростання частки до 50%, що становить певну загрозу національній економіці України.

Стрімке зростання впливу іноземного капіталу в банківській системі України створює значні ризики для країни, а саме:

- ризик того, що при погіршенні економічної ситуації в Україні виникне загроза відтоку капіталу за кордон, що призведе до поглиблення кризи в національній економіці;
- ризик того, що вітчизняні банки не витримають конкуренції з боку іноземних банків як наслідок впровадження нових банківських технологій;
- ризик втрати самостійності банківської системи України і, як наслідок, втрати самостійності у грошово-кредитній сфері державою;
- ризик виникнення структурних диспропорцій в економіці внаслідок того, що іноземні банки будуть кредитувати лише найбільш дохідні сектори економіки.

Окрім того, від збільшення іноземного капіталу в банківському секторі економіки варто очікувати унеможливлення участі державних банків у масштабних інвестиційних проектах державної ваги, послаблення впливу держави на розвиток національної економіки, ускладнення вирішення нагальних потреб її трансформації, що, у своєму підсумку, може призвести до обмеження впливу держави на формування національної стратегії розвитку банківської системи, створення негативного дисбалансу між національним та іноземним капіталом у банківській системі України, появи невігідної диспропорції у розвитку та фінансуванні національної економіки.

Зазначені негативні наслідки цілком зрозумілі, адже доволі агресивна політика іноземних банків здебільшого має на меті найшвидшу окупність здійснених інвестицій без урахування пріоритетних програм та соціальних потреб України, що здебільшого призводить як до збідніння останньої, так і до послаблення її регулятивних функцій у

банківській системі.

На нашу думку, одним із дієвих заходів протидії такій експансії та утримання державою відповідних важелів впливу на вітчизняний банківський сектор є розширення присутності держави шляхом створення нових банків державою, придбання вже існуючих приватних комерційних банків та розширення діяльності вже діючих державних банків.

На сьогоднішній день в Україні функціонують 5 державних банків, хоча донедавна їх було лише 2. Традиційно під державними банками розуміють Укресімбанк та Ощадбанк, кожен з яких знаходиться у стовідсотковій власності держави. Проте в червні 2009 року урядом було прийнято рішення про входження у статутний капітал ще трьох банків з метою утримання їх від дефолту, відновлення їх платоспроможності і таким чином підтримання вітчизняної банківської системи та національної економіки в цілому. Так, держава стала головним власником таких банків, як Укргазбанк, статутний капітал якого наповнила на 3,2 млрд грн, що становить 84,21%, «Родовід», наповнивши статутний капітал 2,809 млрд грн, що склало 99,97 % прав власності, банк Київ, направивши 3,563 млрд грн на поповнення статутного капіталу, таким чином, отримавши 99,93% прав власності на установу.

Проте необхідно зазначити, що вже на сьогодні частка банків іноземним капіталом перевищує 50% банківської системи України. У свою чергу, частка державних банків є взагалі набагато нижчою за частку іноземного капіталу (табл. 2).

Дані з табл. 2 підтверджують вищевикладену тезу стосовно загрозової експансії іноземного капіталу в банківській системі, і вже на сьогодні представництво іноземних власників значно переважає присутність держави на ринку банківських послуг. Таким чином, на сьогодні склалася загрозна ситуація, за якої держава не зможе суттєво протидіяти іноземним банкам, а тому ми вважаємо, що державі необхідно перш за все розширювати діяльність таких державних банків, як Ощадбанк та Укресімбанк, та розмірковувати над подальшим можливим посиленням свого впливу на банківський сектор. З цією метою вважаємо за необхідне стисло проаналізувати світовий досвід у питанні діяльності державних банків.

На сьогоднішні у світі існують різні підходи як до присутності державних банків на фінансовому ринку, так і до обсягів такої присутності. Основними серед таких підходів є інвестиційний і національний підходи. При цьому перший підхід спрямований на домінування іноземного капіталу у банківському секторі країни, а другий – на домінування вітчизняного капіталу у банківському секторі країни. Останній, за даними Світового банку, притаманний таким країнам, як Великобританія, Ісландія, Казахстан, Іран, Ефіопія, Єгипет, Алжир, Китай, Індія, Бангладеш, Росія, Білорусія, Індонезія, Бразилія, Ізраїль, Південна Корея та ін. [3]. Як правило, у таких країнах домінуючим залишається підхід дозованого допуску іноземного капіталу в банківський сектор та прискорена капіталізація державних банків. Особливо чітко це простежується у Росії, Китаї та Білорусії. При цьому завдяки значній та активній участі держави в банківському секторі цих країн здійснюється фінансування національно важливих проектів і програм, проводиться кредитування кризових та депресивних національних галузей, згладжується соціальна нерівність населення, реалізуються соціальні та державні програми.

Даний підхід активно використовується також і у Німеччині, яка наприкінці 2008 р. активізувала політику збільшення частки державного капіталу у банківському секторі, придбавши 25% акцій Комерцбанку (другого за величиною активів банку в країні), сума

яких становила 1,8 млрд євро [4]. Купівля додаткових акцій привела до зміцнення німецького сектору державного банківництва, який на сьогоднішній день становив понад 50% від усіх активів банківської системи країни. Приклад Німеччини вважаємо дуже показовим для вітчизняної банківської системи, оскільки, як стверджують цілий ряд дослідників, з-поміж усіх банківських систем країн Європи банківська система Німеччини є найбільш близькою за своїми основними характеристиками до банківської системи України.

Таблиця 2 – Основні показники діяльності банків за групами за джерелами походження капіталу станом на 01.07.2010 р., млрд грн [2]

Показник	Банки з українським капіталом		Банки із західним капіталом	Банки з російським капіталом	Разом
	Державна форма власності ¹	Недержавна форма власності			
Кількість банків у групі	5	110	39	10	164
Активи	152,69	278,42	367,59	78,62	877,31
<i>Частка групи в загальному обсязі, %</i>	<i>17,40</i>	<i>31,74</i>	<i>41,90</i>	<i>8,96</i>	<i>100,00</i>
Власний капітал	38,13	39,47	38,25	9,71	125,56
<i>Частка групи в загальному обсязі, %</i>	<i>30,37</i>	<i>31,44</i>	<i>30,46</i>	<i>7,73</i>	<i>100,00</i>
Співвідношення (Власний капітал/Активи), %	24,97	14,18	10,41	12,34	14,31
Кредитний портфель	106,48	205,84	295,46	63,34	671,12
<i>Частка групи в загальному обсязі, %</i>	<i>15,87</i>	<i>30,67</i>	<i>44,03</i>	<i>9,44</i>	<i>100,00</i>
у т.ч. кредити фізичним особам	11,14	44,44	135,20	8,68	199,47
<i>Частка групи в загальному обсязі, %</i>	<i>5,58</i>	<i>22,28</i>	<i>67,78</i>	<i>4,35</i>	<i>100,00</i>
Депозити, разом	59,35	157,62	167,78	35,52	420,27
Депозити фізичним особам	36,15	96,20	84,42	20,51	237,27
<i>Частка групи в загальному обсязі, %</i>	<i>15,23</i>	<i>40,54</i>	<i>35,58</i>	<i>8,64</i>	<i>100,00</i>

Таким чином, проаналізувавши можливості впливу держави на банківську систему України через державні банки, слід зауважити, що на сьогоднішній день уряд не має суттєвих важелів впливу на ринок банківських послуг, особливо порівняно із банками з іноземним капіталом. Така ситуація може призвести до втрати державою контролю та можливості вплинути на вітчизняну банківську систему, а отже, ускладнює проведення реформ, реалізацію державних програм підтримки галузей та регіонів. Більше того, існує суттєвий ризик того, що у випадку кризових явищ у банківському секторі державні банки не зможуть бодай навіть компенсувати відтік іноземного капіталу у фінансуванні економіки України.

Звідси постає необхідність зростання присутності держави в банківській системі України, особливо беручи до уваги позитивний зарубіжний досвід діяльності держави в

банківській системі України. В даному аспекті орієнтиром може слугувати досвід Німеччини, розвиненої країни, де понад 50% банківської системи країни знаходиться у державній власності.

Висновок. Зважаючи на зростаючий вплив іноземного капіталу та можливі негативні наслідки такої експансії, фінансовий сектор держави втрачає свою безпеку та незалежність. На нашу думку, одним із дієвих способів боротьби з такою ситуацією є зростання частки державних банків на ринку банківських послуг, які в такому випадку повинні виступати гарантами стабільності у банківській системі, виступати представниками уряду та підтримувати урядові програми, які часто є низько-прибутковими, а тому непривабливими для іноземного капіталу. Таким чином, зважаючи на той факт, що на сьогодні державні банки не в змозі суттєво вплинути на банківську систему України, оскільки їх частка є в декілька разів меншою за частку іноземного капіталу. Уряду необхідно збільшувати власну присутність у вітчизняному банківському секторі.

1. *Основні показники діяльності банків України на 2005–2011 рр.* [Електронний ресурс] // Офіційний сайт НБУ. – Режим доступу : http://bank.gov.ua/Bank_supervision/dynamics.htm.
2. *Аналітична записка «Уроки банківської кризи 2008–2009 років і шляхи стратегічної трансформації банківської галузі України».* [Електронний ресурс] // Офіційний сайт асоціації українських банків. – Режим доступу : http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=3921&menu=104&Itemid=96.
3. *Моисеев С. Р.* Денежно-кредитная политика: теория и практика. / С. Р. Моисеев. – М. : Экономика, 2005. – 652 с.
4. *Исаев Ю.* Банки развития как важнейший инструмент реализации государственной инвестиционной политики / Ю. Исаев // Вестник Финансовой академии. – 2006. – № 4. – С. 61–72.
5. *Шелудько Н. М.* Проблема капіталізації державних банків України та шляхи її вирішення. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.ief.org.ua/Arjiv_EP/Sheludko308.pdf.

Отримано 18.07.2011 р.

В. В. Онищенко

Государственные банки как инструмент противодействия экспансии иностранного капитала в банковской системе Украины

В статье определены объемы экспансии иностранного капитала в банковскую систему Украины и возможность государственных банков как представителей государства в банковском секторе противодействовать такой экспансии. Приведен опыт зарубежных стран касательно присутствия государства в их банковских системах. Предложено наращивать государственную часть в банковской системе Украины как способ обеспечения финансовой безопасности государства.

Ключевые слова: государственный банк, Укрэксимбанк, Ощадбанк, иностранный капитал, экспансия иностранного капитала, банковская система.

V. V. Onischenko

State-owned banks as a tool to counter the expansion of foreign capital into the banking system of Ukraine

The article defines the volume of expansion of foreign capital into the banking system of Ukraine and the possibility of state-owned banks, as government representatives in the banking sector, to oppose such expansion. The experience of foreign countries regarding the state's presence in their banking systems is presented. It is proposed to increase state's share of the banking system of Ukraine as a way to ensure financial security.

Keywords: state-owned bank, Ukreximbank, Oschadbank, foreign capital, foreign capital expansion, banking system.